

TÓTH F. PÉTER

A *Partizánokról*

A *Partizánok* keletkezéséről igen keveset tudunk. Hagyatékbeli elhelyezkedése semmilyen fogódzót nem nyújt, lévén külön darabként kezelhető egységként találtunk rá, a többször átrendezett irathalom mélyén. Egyedül Dobai Péter visszaemlékezése utal arra, hogy egy ülésben, egy hajnalon keletkezett – arról sajnos nem tesz említést, hogy mikor. A gépelt szövegben viszonylag kevés javítás található, ezek egy része nyilvánvaló elgépelés, szóki-hagyás következménye. Amennyiben ez egy előzetes fogalmazvány tisztázata (utolsó pillanathoz javításokkal), úgy reménykedhetünk benne, hogy a feldolgozásra váró füzetek valamelyikében megtaláljuk majd a szöveg piszkozatát is, segítve ezzel a keletkezés körülményeinek pontosabb tisztázását. Mindez nem mond ellent a Dobai Péter visszaemlékezésében foglaltaknak, előzetes vázlatok keletkezettek közvetlenül a gépelés előtt is.

A szöveg műfaji meghatározása félrevezetőnek tűnik. „Filmvázlat” áll az első oldal tején, de tollal odafirkantva (inkább vésvé, hisz még a következő lapra is átüt a felirat), mintha csak utólag nevezték volna ki annak. Ha ez nem lenne ott, inkább novellának tekinteném, figyelembe véve, hogy több olyan szöveget ismerünk Hajnóczytól, amely erőteljesebb mértékben dolgozik filmes képekkel, mint a *Partizánok* (*Ló a keramiton, A kéz, sat.*). Gondolhatnánk, hogy egy régebbi írást választott ki a szerző, alkalmasnak véelve a visszaemlékezésben említett üzlet megkötésére, ennek azonban az első oldal jobb felső sarkában található firka mond ellent, amely számomra koncentrált szellemi munkáról tanúskodik, mintha a szerző írás közben megakadva nem tudta volna, hogyan lépjen tovább. Elképzelhető, hogy egy régi írást folytatott Hajnóczy, esetleg a Dobai Péter által említett „csattanó keresése” közben keletkezett a rajz.

Maga a szöveg rövid, mégis rendkívül összetett. Három figurát mozgat, ezek azonban folyamatos átlényegülésen esnek át, felülírva, negligálva előző szerepeiket. Jézus és Koszorú megnevezése egyértelműen a keresztény kultúrkör felé tereli az olvasó gondolatait, ez egyébként sem áll távol Hajnóczy világától. A bibliai Jézus története nyomokban felbukkan a szövegben, jellemzően Amandez kapcsán, ezzel a névvel azonban elszakad szokásos névadási gyakorlatától a szerző. Idegen nyelvből származó nevet ritkán használ Hajnóczy, de hogy ez esetben miért tette ezt, egyelőre nem tudom. Biztos, hogy helytálló Dobai Péter megállapítása, miszerint a nevek itt szimbólumok is egyben, de a román *amendez 'bírságol'* ige éppúgy alapja lehet a névadásnak, mint a latin *amando 'elküld, eltávolít, kiutasít, száműz'*.

A szereplők valamiféle áldozat-keresésre, egészen pontosan verésre, kínvallatásra készülnek, eleinte inkább a külsőségekre helyezve a hangsúlyt. Amandez jelmezként felöltött ruhája már az első pillanattól fogva vérzik a ráöntött festéktől, a magán viselt farmer pedig a túlóltözöttség érzetét kelti benne. Aztán bibliai szegénységre áhítozik (bár a pénz át-

nyújtásakor érzett zavar felveti a kérdést: csak nem lefizetni akarja az addigra SS hadnaggyá változott Jézust?), és szenvedéseit előre kevésnek tartja: talán ebédelni sem kellett volna, de rágvújítani semmiképp nem fog.

A szöveg felítése szerint jómódú családból származnak mindhárman: ez azonban később csak Amandez esetében igazolódik, hiszen az ő kocsiját használják, az ő zsebe van tele pénzzel, és előéletének bemutatása is kényelmes életet élő festőnövendéket tár elénk (az én olvasatomban a „munka nélkül eltöltött évek” inkább a gondtalanság lehetőségét jelentik, mintsem kényszerszünetet). Mindezzel szemben Koszorú segédmunkás, Jézusról szinte semmit nem tudunk meg. Bizonytalanság azonban mindhármukon érződik. Koszorú igyekszik halogatni a játék kezdetét, Jézus többször is felhívja Amandez figyelmét a jelszóra, amelynek kimondása nyilvánvalóan a várható szenvedések megszakításához vezetne – akár azért, mert feladást jelezve megszakítja a színjátékot, akár azért, mert az előre megírt forgatókönyv alapján ez lenne az a titkos információ, amit egy partizánnak a végéskig őriznie kell. Az utolsó pillanatban Jézus még mindig visszalépésre kéri az addig határozottan tűnő Amandezt, aki ezt visszautasítja. Észrevehetjük azonban, hogy zsebeinek kipakolása után a kulcsokat és a zsebkendőt visszateszi, mintha még szüksége lenne rájuk valamikor.

A színjáték megkezdése azonban megváltoztatja őket, mintha kizárólag így, ebben a helyzetben találnának igazán magukra. Az események sodrával haladnak, teljesen átlényegülnek. Legelőbb talán Koszorú, aki az első csapást méri az addigra partizánként szereplő Amandezre, majd lassan Jézus is elfogadja szerepét, és megadja a kegyelemdőfészt társának. A jelenet végével csak lassan nyerik vissza eredeti identitásukat az életben maradtak (Koszorú még mindig SS tisztként tesz becsmérő megjegyzést Amandezre), de nem sokáig tart ez az állapot sem. Ismételt sorsolás után a szöveg végén már megújult szerepekben búcsúznak tőlük: Jézus feszes léptekkel, mint egy katonatiszt, Koszorú nesztelenül, lopakodva, mint egy partizán távozik a színről.

A cselekmény látszólag egy szálon fut, mégis többértű, több világ tereit fogja össze. Ezen rétegeknek a számbavétele nem haszontalan. Az alaptörténet szerint a három alak elmegy valahova, és egy szertartásszerű abszurd színjátékot ad elő. Több utalást találunk arra, hogy nem előzmény nélkül: valakik gyávának tartják, vagy fogják tartani (Jézus szerint nem tartják annak, vagy nem fogják annak tartani) Amandezt. Talán azok, akiket Amandez „ó k”-ként nevez meg. (Hajnóczy ezt a szót külön kiemelte ritkított szedéssel. Ennek párja a Jézusra mondott „t e”). Ha keresni kezdjük ezeknek a névmásoknak a megfelelőit, könnyen beleszédülhetünk a szövegbe: bizonyos olvasatban az „ók” a hegyekben lakó emberekre utal, akiket Amandez vízióiból ismerünk. Amit tudunk róluk, elégségesnek tűnik ahhoz, hogy partizánokként azonosítsuk őket, de megjelenésük körülményei (Amandez vérző arccal, egy hideg novemberi hajnalon esett a lábuk elé) utalhatnak színjátékuk helyszínére, sőt az éppen aktuális pillanatra is. Így a szöveg következő rétege, maga a színjáték leírása belemosódik ebbe a vízióba, Jézus és Koszorú egyszerre társai és ellenfelei Amandeznek. Amandez életének bemutatása ugyanebbe a vízióba vezet, melyet majd Jézus késszúrása teljesít be. A szöveg zárlata a fent említett módon átrendezi a szerepeket, ezzel újabb történetet indít el, mely momentum egyúttal felveti a kérdést: vajon Amandez az első volt a kihallgatott „partizánok” közül?